

ДЕМОГРАФСКИЯТ ПРЕХОД НА ЕТНИЧЕСКИТЕ ОБЩНОСТИ В БЪЛГАРИЯ

Пенка Найденова, Геновева Михова

ВЪВЕДЕНИЕ

Етническите общности у нас отдавна вървят заедно по историческия път на развитието и неговите промени по силата на сложилите се социалнополитически събития. Изучавани са и са предмет на различни изследвания от статистически, етнографски, географски, исторически, политологически или социологически аспекти. Те винаги са предмет на обществен интерес, и то на различни равнища и са свързани и с много междудържавни спорове, в зависимост от изхода на които се чертае съдбата на България за цели епохи, а заедно с това – и на хората в тези общности. Опитите за адекватно определяне на същността и признаците на етническите общности са много, класификациите и понятията търпят промени в течение на 130-годишната практика на официалните отчетни органи у нас, отговорни за наблюдения на населението. Колкото и да се отразява това върху съпоставимостта на хронологичните данни, тези наблюдения – редовни преброявания на населението и гражданската регистрация, са най-приемливи при определяне на тенденции и средни равнища. Какъв е етническият състав на населението се определя твърде просто и ясно при разделянето му на три главни етнически общности (тук равнозначно споменавани като етноси или етнически групи) от българи, турци, роми и др. При приблизително 7,4 млн. население към 2010 г. българската етническа общност съставлява 87% от населението на страната, турската – 9%, ромската малко над 4% , ако се вземе предвид, че към 2% от населението, включени в българската, се състоят от лица от други малобройни етнически групи.

От високия дял на българската общност личи, че тя доминира в определяне на общия демографски профил и това обяснява големия изследователски интерес спрямо нея като идентификатор на страната, разбира се, заедно с редица още историко-политически и социално-икономически основания. Тук бихме подчертали, че тази склонност проличава и в самия подход на изследванията – те имат за обект не етническите общности, а общото население по избран признак или събитие и един от признаците е етническата принадлежност. Ако дадена етническа съвкупност се представи по множество признаци, еднакви или не с тези на други подобни съвкупности, би могло да се каже, че тя е предмет на изучаване. Така може да се получи по-цялостна представа за нея, а при уеднаквени показатели да се направят и сравнения между отделните етнически общности. В този случай може да се говори за определяне на демографски профил на избрана етническа група. Освен стандартните признаци на демографските процеси в него могат да се вградят поведенчески и други характеристики, които да завършат демографския профил. Когато се обхванат и неговите връзки с околната макро- и микро-социална среда, от подобен подход могат да се получат по-различни или по-пълни изводи и акценти върху определени състояния,

тенденции и предизвикателства в полза на по-адекватна управленска ориентация и политика.

Очертаването на демографските профили следва да отговаря на социално-демографските категории на съвременната отчетност (въведената и у нас система на националните сметки, единна за страните с пазарна икономика, като се има предвид, че под социални се разбира и икономически характеристики). При това изследванията не могат да не пренасят информация и от изминали събития и процеси. Затова проследяването на развитието в по-дълги времеви редове представлява проблем за уеднаквяване на показателите и степента на сравнимост. В тази връзка ще подчертаем, че в настоящото изследване е направен опит, доколкото е възможно да се преодолеят някои от затрудненията при използване на статистическата информация и разработване на показателите. Целта е да се обхванат характерните за всяка етническа общност признаци така, че да се очертае релефно нейният демографски профил или образ, с който присъства в общата картина на състоянието и развитието на население в страната.

Една от най-забележителните фрази на известния български учен демограф от 30-те години на миналото столетие проф. Георги Данаилов съдържа многозначния извод, че в България живеят няколко народности и че тя е предпочитана, защото в нея цари разбирателство и толерантност (Данаилов, Г. Изследвания..., 1930). Намерението ни чрез т. нар. демографски профили да представим специфичните штрихи на трите основни етнически общности произтича от тази правдива постановка. Очертавайки състоянието на всяка от тях, означава да се видят по-ясно съвременните демографски предизвикателства, преодоляването на отрицателните последици на които е задължение и право на всички общности и на общата им държава.

ОСНОВНИ БЕЛЕЗИ НА ДЕМОГРАФСКИЯ ПРОФИЛ ПО ЕТНИЧЕСКИ ОБЩНОСТИ

Представяйки си демографския профил като съвкупностна характеристика за всяка етническа общност по еднакви показатели означава, че от съчетанието им произтича общият профил на населението. Затова подразделянето на населението главно на три съставни групи – българска, турска и ромска, следва да става по еднакви признаци и времеви редове.

Затова на първо място са характеристиките за числеността, географското разположение и площта на заселеност, които пък се формират в зависимост от естествения прираст и миграциите. Общият профил на населението в страната към 2010 г. очертава седем милионната му численост при намаляваща се гъстота и много нисък показател на плодовитостта, за да се осигури разширяващо се възпроизводство на населението. Така ли е по отделни етнически съвкупности може да се определи само по идентичните профили за всяка общност и теглото на всяка от тях в общото население. Засега според официалната статистическа информация турската група участва с около 9% в общия брой на населението, а ромската – с 4,6% и малко повече според преброяването през 2001 г. Точно преди 130 години, когато населението на новата българска държава е начислявало 3,8 мил., за турците относителният дял е 26,3%, а за циганите под 2% или